

«com los moros veren lo gran foc e que tot lo castell se cremava, volien-se dar a presó: e jamés lo valerós rey ho volgué consentir, sinó que tots morissen a foc e a flama», JoMartorell (Ag. I, 76); combinació tan repetida, que altres vegades alterna amb una variant de la que hem vist en Llull: «ab les grans flames de foc que portava, prestament se pres lo foc en la nau, ab tan gran fúria, que res en lo món no bastara apagar-lo» (id. I, 324), «Tirant ha portat ací flames de foc i no n'hi ha trobades. —Si —dix la Princesa—, mas la lenya és de malves ---» (II, 64).

I passant a la Renaix., Mn. Cinto ens en donarà a bastament: «Mes del Tronant brunzenta, derrocadora, flama, / de sa escala de cingles sospesos l'estimbà / al mar bullent de sofre y ones de foc on brama ---», «al temps que'l gran Alcides anava per la terra, / tot escombrant-la ab clava fexuga, arreu-arreu, / de borts gegants y monstres que a Déu movien guerra, / en flames esclatava, nevat, lo Pirineu», «tot capdellant arbredes, penyals del cim rodolen, / rost avall frexes cruxen y faigs, esbocinats, / y la fumera y flames amunt se caragolen, / ab quera y pols dels ròncos albercs enderrocats», «lo creuen ja entre penyes colgat, com en sa fossa, / quan de l'enuig la flama llampeguejà en son ull, / y ab quatre cops de clava los volca y los des- troça, / com terrocada d'aspre goret lo pas del trull», *Atl.* (46, 52, 54, 58).

DERIV.: *Flam* m. (1803, «*flam*: territ.: flama, flamarada»). Forma innovada enterament pròpia del català (sobretot literari i propi del Princ. i les Illes); sense precedent en cap altra llengua romànica ni afí (cf. els articles FLAMMA del REW, 3350; FEW III, 599-601): en la seva creació pogué contribuir la influència dels masculins de forma o sentit semblant, en particular *llum* (el *llum/la llum*), també *fum*, i el germ. BRAND (cf. infra *ablamar*); més enllà dels Pirineus ens el recorda el fr. *flambeau* (de fr. ant. *flamble* FLAMMULA), oc. *flambel* [S. XIV, ja, tots dos], i d'altra banda no hi ha dubte que el català ha tendit a crear masculins paral·lels en mots d'estructura ben semblant, com *estel* < *estela*, *tel* < *tela*, *cim* < *cima*, *branc* < *branca*, i les parelles *ram/rama*, *vel/vela*, *fruit/fruita* que ja provenien del llatí vulgar.

El matís propi i peculiar d'aquesta variant morfològica és 'la flama d'un llum' (DFa., AlcM.), com ho comproven textos dels bons escr. Renaix.: «un raig de llum, engolint-se per algun porticó mitj badat, esgarrat *flam* d'algun quinqués», «lo trist *flam* d'aquelles llànties», «sa cara enrogida per l'escarrancit *flam* d'un llumet d'oli, es destacava del entrenyinat recó», Pons i Mass. (*Colla del Carrer* II, 21, 25; *Trascant p. l. S.*, 13), «una antorxa encesa, que nosaltres vàrem pendre dels vells, i que els joves ens pendran a nosaltres; abans de deixar-te, fes un bon *flam*, antorxa meva, fins que a la meva ànima no hi quedí res per cremar», Coromines (*Cartes d'un Visionari*: pròleg, VI, p. 23), i les cites de Ruyra i d'un periodista mallorquí que ja porta AlcM.

Tanmateix no tot es redueix a això, i els casos contradictoris són justament de les albes de la Renaix.:

«un matí de bon dia, al gall cantant, / dels monts de ponent pujen fumera y *flam*; / pels cristians la nova corre com *llamp*; / Ricolf, ab sa maynada, ne surt del mas, / Ben-Got, ab trenta llanes, de son palau», MilàF (*ProsBernat*, v. 377); «van fé un foc / --- / com quan al paper d'estrassa / se socarrima un pollastre, / ells, fent visions estranyes / --- / y, ab lo mateix *flam* que feya, / molts hi torraven castanyes», Pitarrà (*Lo Cantador*, en *Singlots Po.* I, 92). *Flamada*. *Flamall*; *flamaller*; *flamalls*.

Flamant: creació paral·lela al fr. ant. *flammant*, segles XII-XVI, després [S. XVI] substituït per *flambant*; també it. *fiammante* (ja medieval); mj. S. XV, *Curial*: «avia una casa gentil e molt bella, nova, *flamant* e tan blanca com una coloma», *Curial* (NCL. III, 98); Belv. «y tu ¿què has fet del carro *flamant* de tes victòries? / què has fet de l'àurea lira que'l cel tenia pres? / Com neu que 's fon, passaren ta anomenada y glòries, / y, si una tomba 't resta, sols l'ona sab on és», Verd., *Atl.*, 224. Originàriament degué tractar-se de l'esclat brillant de les coses noves, cf. fr. *flambant neuf*, i oc. *flame-nou*: «si bàrri *flame-nou*» 'ses beaux remparts nouvellement bâtis', Mistral (*Nerto* II, v. 51). *Flamar* [Amades, BDC XII, 36; DFa.; no és cert que s'usi —AlcM— a Bna.; cf. it. *fiammare* ja en Dante].

Flamarada [S. XVII: DTo. 1647; Bruniquer; Lacav.]: «--- cremar alguna cosa ab la *flamarada* --- la *flamarada* era pujada a la teulada --- la *fl.* ha consumit a molts --- *fl.* subita o repentina --- *flamejar*: llansar *flamarada*: mot comú al cat. amb el cast. *llamarada* [1490], estrany a l'italià comú (només *flamarada* «balldoria» a Ferrara, *fiammarata* a Bolonya) i a la llengua d'oc (llevat d'un llem. *flamarado*, gc. *blamarado*, només en TdF, s. v. *flamado*), que usen *fiammata*, *flamado* f.; per al sufix compost -*arada*, veg. Spitzer, ZRPh. XLIV, 83-4; manca de fonament l'etimologia FLAMMA RAPIDA proposada per Nigra (AGI XV, 284) i el REW (3350), però rebutjada amb bones raons per Salvioni (KJRPPh. VII, 136), Spitzer (*l. c.*) i DCEC (III, 154b11 i següents).

Paraula d'ús general en català modern: «el pare explicava --- la grandesa de la pàtria catalana, i mentre el vell sospirava i es planyia, el pit del fill s'arborava d'una *flamarada* de llibertat», Coromines, abril de 1915, passatge imprès a les O. C. 1474a74, i suprimit per la censura dictatorial; «tot contemplant el bandereig de les *flamarades*», Ruyra (*La Parada*, 40), «de la *flamarada*» nom que aplicaven els orbs conformistes als patriotes catalans, com se'n plany Careta i Vidal: «no'm poden veure perquè só de la *flamarada*» (*Brosta*, 89); en el valencià central i meridional es pronuncia *flamerá*=*flamada*, Escrig, 1851; *Pensat i Fet*, 1952, 7; confirmat per EValor, c. 1950, i J. G. M., 1955-60, però si bé no consta del tot quina pronúncia val per al cat. occid., entre l'afirmació indocumentada d'AlcM (-*eráda*) i la documentada de l'acuradíssim MilàF ens hem d'atenir a aquesta: «gran secada / lo mateix que 'gués passat - de foch una *flamarada*», cançó en cat. occid., a. 1832 (*Romllo.*, 106.4).

Flamejar [S. XIV]: «tots, majorment los cavallers,